

Het In Flanders Fields Museum

Als je het In Flanders Fields Museum te leper binnengaat, krijg je een kaartje in handen met de naam erop van een soldaat, een verpleegkundige, een kind of een andere getuige van de Grote Oorlog van '14-'18. Op diverse plaatsen van de expositie stop je die kaart in een gleuf en dan word je via een tv-scherm deelgenoot van de manier waarop jouw hoofdpersoon de verschrikkingen van de oorlog heeft ervaren.

24

De directeur van 'In Flanders Fields' en inrichter van deze permanente oorlogsexpositie, Piet Chielens, heeft getracht de merendeels jonge bezoekers te laten voelen wat oorlog betekende voor de tijdgenoten en ooggetuigen. Vandaar dat het in dit museum, gevestigd in de schitterend herbouwde middeleeuwse Lakenhallen aan de Grote Markt, draait om de lotgevallen van gewone mensen in oorlogstijd. De blikvangers zijn niet de strijdhaftige militairen of oogverblindende cavalerie-charges, ook geen etalagepoppen in battle-dress, maar symbolische mensfiguren, gemaakt van zandsteen of jute: burgers anno 1914 die bepaald niet om oorlog hebben gevraagd, of soldaten die elkaar op het slagveld over de linies heen gelukkig kerstfeest wensen.

Piet Chielens is een gedreven man met een boodschap. In *De Volkskrant* vertelde hij: *'De Eerste Wereldoorlog was vooral de geschiedenis van soldaten in de modder; gewone jongens die kou leden, zich verveelden, last hadden van luis en van heimwee; jongens die een naamloze dood stierven in het niemandsland tussen de loopgraven in, of die een gehate officier bij een stormloop in de rug schoten. Het is die monsterachtige kant van de*

oorlog die het museum probeert te vertellen: het mosterdgas, de verminkingen, de lijken, de zelfverminkingen, de gekte. Vroeger werden die verhalen door de overlevenden verteld, maar de mensen die het hebben meegemaakt zijn dood. Het museum heeft hun werk overgenomen'.

Vandaar dat je aan het begin van de expositie al de tekst voorgeschoteld krijgt van het liedje uit de achttiende eeuw, uit het leger van de hertog van Marlborough:

*'Will 'ye go to Flanders, my Mally-o?
Will 'ye go to Flanders, my bonny Mally-o?
There we'll get wine and brandy ...
You'll see the bullets fly
And you'll hear the ladies cry,
And the soldiers how they die.'*

Het liedje geeft extremen weer: die van de officiële versie van de oorlog, bedoeld om vrijwilligers te lokken, en die van de slachtoffers.

Over die slachtoffers heeft men nooit zo graag gesproken, maar zij zijn wel de enige constante in het oorlogsbedrijf, aldus Chielens. Het verhaal van leper is het verhaal van mensen in wil-

lekeurig welke andere door oorlogsgeweld verwoeste stad: soldaten, burgers, verpleegsters, vluchtelingen, kinderen.

Ieper

Dat het voornaamste museum van de Eerste Wereldoorlog juist in Ieper is gevestigd, behoeft nauwelijks verklaring. Hier vonden drie grote veldslagen plaats. Alleen al de laatste (die duurde van juli tot november 1917) vergde ruim 400.000 slachtoffers. Van de ruim negen miljoen oorlogsdoden viel meer dan een half miljoen in de betrekkelijk kleine halve cirkel (de zogenaamde 'Ypres Salient') rond het stadje. Ieper zelf werd totaal aan puin geschoten, inclusief de Sint-Maartenskerk en de Lakenhallen. Tientallen jaren van verbeteren wederopbouw volgden. Pas in 1967 waren de Lakenhallen herbouwd, met de imposante gotische voorgevel van maar liefst 130 meter lang, en de stoere klokkentoren van meer dan zestig meter hoog.

Ruim een kwart van alle Britse doden uit de Eerste Wereldoorlog ligt begraven rondom Ieper, verdeeld over honderdzeventig oorlogskerkhoven. Nergens ter wereld sneuvelden er meer Britse soldaten per vierkante meter dan

in de leper Salient. Elke dag stoppen er dan ook bussen vol Britse toeristen – en niet te vergeten Britse schoolklassen – voor een bezoek aan het museum en aan de dodenakkers zoals Tyne Cot Cemetery, waar meer dan 50.000 Britten hun laatste rustplaats vonden.

In een van de laatste ruimtes van het museum staat een grote maquette van leper anno 1918: een vlakte met her en der nog wat ruïnes. De trotse toren van de Lakenhal is een stomp met gaten erin.

Het is haast onvoorstelbaar, met wat voor verbeterde energie de teruggekeerde bewoners hun stad hebben heropgebouwd. Heel even kwam het idee op om (zoals later in het Franse stadje Oradour) de puinhopen te laten staan, als een blijvende herinnering aan de oorlog. Maar de bewoners beschikten anders: uit het rondzwerfende afvalmateriaal van hout en golfplaten bouwden zij in korte tijd de eerste primitieve huisjes. Later werden er houten noodwoningen neergezet en vervolgens verrees steen voor steen de huidige stad. De bezoeker die van niets weet, waant zich op de imposante en sfeervolle Grote Markt in een origineel decor van eeuwen oud.

Geluid, tekst en beeld

Vóór 1998 herbergden de Lakenhallen ook al een museum, maar dat bestond grotendeels uit objecten, zoals wapentuig, uniformen, bommen en rollen prikkeldraad. Het nieuwe In Flanders Fields Museum is heel anders opgezet. Centraal staan nu de beelden en geluidsanimaties, teksten en lichtmanipulaties.

In een van de eerste ruimtes zie je op een groot filmscherm heel duidelijk en indringend de originele bioscoopbeelden (afgewisseld met korte ingelaste gespeelde fragmenten) van het Duitse offensief richting Franse kust in oktober 1914, dat vastliep nadat de Belgen de zeeluisen bij Nieuwpoort hadden geopend. Al het land tussen deze zeehaven en Diksmuide veranderde in een grote binnenzee.

Tijdens de daaropvolgende gevechten nabij leper tussen de Duitse voorhoede en het Britse expeditieleger stonden de burgers van leper nog nieuwsgierig op de stadsmuren te kijken. Spoedig daarna schoot de Duitse artillerie de stad doelbewust aan flarden. Wat overbleef was een spookstad van louter ruïnes. De bevolking vluchtte, en meer dan

zevenhonderdduizend Britse soldaten nestelden zich in de Salient om te verhinderen dat het strategische stadje in vijandelijke handen zou vallen.

Tegenover hen kwamen geleidelijk ongeveer vierhonderdduizend Duitsers te liggen.

Een nachtmerrie begon, en zou vier volle jaren voortduren: loopgravenellende, wanhopige uitvallen met minimale terreinwinst, etcetera. In 1915 deed het gifgas zijn dodelijke werk. In 1917 waren het de hevige slagregens die voor het grootste modderbad in de oorlogsgeschiedenis zorgden. In de strijd om Passendale stierf één op de vier dodelijke slachtoffers door gewond in de modder weg te zakken en te stikken.

Het zijn niet alleen kreperende soldaten die de aandacht trekken. Een van de driedimensionale animaties verderop in de tentoonstelling toont een viertal officieren die rustig liggen te picknicken. Rondom hen attributen die hun opvoeding mee vorm hebben gegeven: sabels, onderscheidingen, gebedenboekjes.

War Poems

Er is een ruimte waarin de originele handschriften van enkele van de beroemdste 'war poems' staan geprojecteerd. Je hoort er de tekst voordragen: *In Flanders Fields* van John McCrae en het cynische anti-oorlogsgedicht *Dulce et Decorum est* van Wilfred Owen. Dit gaat over de doodstrijd van een soldaat die te laat zijn gasmasker opzet. Staande in een felle lichtgloed hoor je de strofe ...

*'Gas! GAS! Quick Boys!
An ecstasy of fumbling
Fitting the clumsy helmets just in time...'*

... en zie je tot je schrik in een glazen zuil vlak naast je het gas daadwerkelijk naar boven komen en zich rondom een gedeukte helm kringelen.

Pas op deze plek drong de precieze strekking tot me door van het gedicht *In Flanders Fields*, waarvan ik de eerste regels al vaak in de les citeerde. John McCrae was een Canadese arts, die geroerd was toen hij kort na de dood van zijn kameraad in de lente van 1915 klaprozen zag groeien op het noorderkerkhof. Zijn gedicht werd in december 1915 gepubliceerd en door toedoen daarvan groeide de klaproos uit tot hét symbool van de Eerste Wereldoorlog. Maar het is helemaal geen anti-oorlogs-

gedicht, zoals je aan de hand van de eerste twee strofes nog zou kunnen menen:

*'In Flanders fields the poppies blow
Between the crosses, row on row,
That mark our place; and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below*

*We are the dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved and were loved, and now we lie
In Flanders fields.'*

In het derde en laatste gedeelte van het gedicht roept McCrae de volgende lichten soldaten echter op om de toorts over te nemen en de vijand tot het bittere einde te bevechten, zodat zijn eigen groep kameraden niet vergeefs gesneuveld is:

*Take up our quarrel with the foe;
To you from failing hands we throw
The torch; be yours to hold it high.
If ye break faith with us who die
We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders fields.*

De naamgeving van het museum krijgt, zoals Chielens aangaf, in dit licht iets wrangs. Maar het hoge percentage van de honderdduizenden bezoekers die het museum de afgelopen vier jaar al ontving uit Groot-Brittannië of een Gemeenebest-land noopte tot deze concessie.

Why me?

In een grote donkere ruimte, halverwege de tentoonstelling, krijgt de bezoeker het idee zich midden in het slagveld te bevinden. Niet door een zorgvuldig nagebouwde loopgraaf (zoals die in het Londense Imperial War Museum) maar door de geluiden, de stemmen en op grote wandschermen geprojecteerde filmfragmenten. Je hoort schreeuwen: 'Why me?' Plotseling flits het licht op de grond, en steken onder de glazen vloerpanelen menselijke lichaamsdelen uit de modder. Je schrikt van de knal van een

Dead.lines

Tot 17 november 2002 is er een bijzondere tentoonstelling, Dead.lines, over oorlog, media en propaganda in de twintigste eeuw. Hierin maakt de bezoeker een wandeling door de tijd en ziet op welke manier de oorlogen via affiches, kranten, tijdschriften, radio, film en tv aan het publiek zijn 'verkocht'.

Het oude gezegde 'De waarheid is het eerste slachtoffer van een oorlog' wordt er treffend geïllustreerd.

De catalogus bij deze tijdelijke tentoonstelling is zeer de moeite waard. Het boek gaat in op allerlei aspecten van propaganda in de diverse oorlogen van de twintigste eeuw en is heel concreet daarbij. Vele illustraties uit kranten, tijdschriften en boeken, foto's en posters ondersteunen de

tekst. Afgesloten wordt met een foto-reportage van bekende oorlogsfotografen van de twintigste eeuw. De Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, de Spaanse Burgeroorlog, de Koude Oorlog, Vietnam, Kosovo – en noem maar op: het boek bevat veel bekende stof. Deze aanrader voor de schoolbibliotheek (tweede fase-leerlingen zullen er zeker iets aan hebben) is uitgegeven door Ludion, Gent/Amsterdam 2002, 127 blz., € 25,-.

granaatinslag. Even later sta je in een veldhospitaal naast de brancard met een slachtoffer.

Op de muur geprojecteerd vertellen jonge acteurs in verplegersuniform, in drie talen, wat voor oorlogswonden zij te behandelen krijgen: authentieke teksten. Terwijl ze op de voorgrond (in kleur) vertellen, zie je op de achtergrond de originele zwart-wit-filmbeelden van de veldhospitalen.

De Amerikaanse chirurg Harvey Cushing en het Vlaamse schoolmeisje Fientje Knockaert vertellen over de slachtoffers van mosterdgas. Hoe volkomen verschillend hun verhalen ook zijn, uit beide spreekt dezelfde menselijke betrokkenheid.

Het In Flanders Fields Museum wil een plek zijn, waar de oorlog van '14-'18 onder je huid kruipt. In die opzet is het zeker geslaagd. Niet alleen door de animaties, maar ook door de begeleidende 'routes' die zijn uitgestippeld. Naast de genoemde 'personenkiosken' zijn er nog twee andere interactieve mogelijkheden.

'Historische kiosken' plaatsen het lokale en persoonlijke verhaal in een ruimere context. De teksten van de kiosken worden geïllustreerd door honderden foto's, filmfragmenten en documenten en een twintigtal historische kaarten. Daarnaast zijn er ook de zogenaamde 'objectkiosken': centraal in de tentoonstelling staat een piramide met objecten. De bezoeker kan de betekenis ervan exploreren door een touchscreen aan te raken. Bij elk gewenst object (dat kan net zo goed een handgranaat als een scheerkwast zijn) volgt een verhaal in stripvorm en, bij doorklikken, authentiek bronnenmateriaal.

Killing-fields

Een bezoek aan het In Flanders Fields Museum is niet compleet zonder aansluitend bezoek aan enkele van de vele grafvelden en monumenten in de onmiddellijke omgeving.

In de museumwinkel ligt een toeristische routekaart klaar van de 'In Flanders Fieldsroute': ongeveer tachtig kilometer met meer dan dertig pleisterplaatsen. Een aantal bezienswaardigheden op deze route heb ik in *Kleio* al eens uitvoerig besproken (jrg.33, 10(1992) 9-14).

Minstens zou men de begraafplaatsen Tyne Cot (GB) en Langemark (DL) moeten bezoeken. Ook Hill 62 met het enig overgebleven stukje authentieke loopgraaf en een merkwaardige verza-

melting roestige oorlogstroeën is een bezoek waard. Buiten dit parcours bevinden zich onder meer nog de IJzertoren te Diksmuide (sinds 1999 een museum van 22 verdiepingen) en het niet ver daarvandaan gelegen Duitse oorlogskerkhof Vladslo met de ontroerende beeldengroep van een rouwend ouderpaar van Käthe Kollwitz.

Het bijwonen van de Last Post-plechtigheid, elke avond om acht uur onder de pompeuze Menenpoort vlakbij de Grote Markt, behoort eveneens tot de 'verplichte' onderdelen van het programma. Onlangs vond deze trompethulde voor de 25.000ste maal plaats! Begin mei stond ik te midden van honderden belangstellenden die een kwartier lang muistil luisterden naar de teksten en muziek. Op zo'n moment, op zo'n geheiligde plek, voelde ik heel sterk, hoe in Ieper de Grote Oorlog meer dan tachtig jaar na dato nog rondspookt in de collectieve herinnering.

In Flanders Fields Museum
Lakenhallen – Grote Markt 34 –
B 8900 Ieper
T 0032-57.22.85.84;
F 0032-57.22.85.89;
E flandersfields@ieper.be
www.inflandersfields.be

Openingstijden: april t/m september elke dag van 10.00 tot 18.00 u., oktober t/m maart van dinsdag tot zondag van 10.00 tot 17.00 u. Scholen dienen zich zeker veertien dagen van te voren aan te melden. U krijgt dan een lager tarief. Educatief materiaal wordt door het museum zelf verstrekt in de vorm van eenvoudige vraag- en antwoordbladen, vooraf te kopiëren.

Het pakket bevat een gebruiksaanwijzing, werkbladen, antwoordbladen, reserveringsformulier en vertaalgids.

Het materiaal lijkt geschikt voor leerlingen vanaf de onderbouw. Ze kunnen er zelfstandig het museum mee in. Wel strekt een verkennend bezoek vooraf tot aanbeveling. De website kan goed benut worden ter voorbereiding van een bezoek.

Het is mogelijk een gids te huren voor rondleidingen door de omgeving van Ieper.

Excursie

Trip met de VGN naar Historisch Ieper

De Didactiek- en activiteitencommissie organiseert op 2 en 3 november 2002 een tweedaags bezoek aan de

'Velden van Weleer'

Met een bezoek aan musea:

'In Flanders Fields', Hill 60 en 62 (met loopgraven), begraaf- en andere gedenkwaardige plaatsen, o.a. Diksmuide met een deel van de IJzerlinie en rondwandeling door Ieper. Dit alles onder deskundige leiding, zoals u dat van ons gewend bent.

- Reis:** per luxe touringcar, opstappen in Utrecht of Roosendaal CS.
- Vertrektijd:** zaterdag 10.00 u., aankomst zondag 18.00 u.
- Overnachting:** in een hotel te Ieper, diner in Ieper naar eigen keus.
- Kosten:** maximaal 150 Euro op basis van tweepersoonskamers (inclusief ontbijt). Inbegrepen zijn alle toegangsbewijzen, de hotelkosten en de busreis.

Informatie en aanmelding vóór 15 september via e-mail of per brief bij:

Marcel Nonhebel,
e-mail: m.nonhebel@hccnet.nl
adres: Archimedesstraat 117,
2517 RT Den Haag
of
Esther Koops,
e-mail: ekoops@werkman.org

Na aanmelding hoort u hoe de betaling kan geschieden en ontvangt u de andere benodigde details.

